Джерело: Лубни. 1974 р.
ЦДАМЛМ України. ф. 966. оп. 1. од. зб. 19. арк. 2.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ ТЕКСТУ:
Дитинство, війна, мова втрачена та віднайдена: ключові теми життя і творчості Григора Тютюнника

Григір Тютюнник писав коротко, сильно та магнетично сповідально. Йому судилося стати одним з найяскравіших авторів покоління бунтарів-правдолюбів 1960-х. Якось ще початківцем у щоденнику вичерпно змалював свого улюбленого персонажа: «Треба написати повість про хлопчика років 11–12. Війна. Каліцтво і запізнілий розвиток. Писати від "я"». Здебільшого героями Григорія Тютюнника-молодшого будуть саме діти — знайди, «сини полку» та сироти,— що на очах у читача дорослішають і розкривають зав'язь свого «я». Або дорослі, котрі, сповідаючись перед читачем або оповідачем у прожитому, оголюють свою внутрішню дитину. Декорації можуть бути різними: ностальгійно виписана рустикальна Полтавщина («Оддавали Катрю», «Печена картопля»), промисловий Донбас («Климко») або стародавній Київ, сонце над яким таке «кругле густо-червоне і таке врочисте, що говорити з ним личило б хіба що давньогрецькою мовою» («День мій суботній»). Однаково і в часи війни («Облога») та повоєння («На згарищі»), і в часи миру («Зав'язь», «Дерев'ї», «Поминали Маркіяна») Григора Тютюнника цікавить людське в людині, яке проявляється у кризовій ситуації, коли перед очима пробігає все життя.

Більшість текстів Тютюнника — це дружня розмова про сокровенне.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Саме в процесі відвертої бесіди, сповіді в християнському храмі або на сеансі психотерапії людина може знову пережити травматичний досвід у безпечному середовищі. Тютюнник вірить, що «в кожної людини є в житті своя, хай маленька вершина, апогей». І розкриває її в діалозі. Одразу виникають паралелі з Ірвіном Яломом — американським письменником і психіатром, професором психіатрії Стенфордського університету, який вирішив застосувати методи екзистенційної психотерапії в літературі, відтак немов запрошуючи персонажів своїх текстів («Коли Ніцше плакав», «Шопенгауер як ліки. Психотерапевтичні історії») артикулювати задля зцілення свої дитячі травми й притлумлені бажання. Герої Тютюнника перепроживають події, проговорюючи їх з оповідачем, який може виявитися чи випадковим подорожнім, чи близькою людиною: «Зараз, як ніколи, проза повинна за лаконізмом наблизитися до усної розповіді». Щоб досягти цього стилю, авторові треба було зжитися зі своїми героями, навчитися «відчувати людину, як рана сіль».

Попри стереотипне уявлення про Григора Тютюнника як дитячого письменника, він ніколи ним не був уповні. У моторошних сюжетах, де юність зустрічається з насильством, злиднями чи зрадою, немає місця казці. Такими є тексти Василя Стефаника («Діточа пригода»), такими є Тютюнникові новели, такою є мала проза Василя Портяка, який дебютував уже за незалежної України.

Війна та радянський тоталітаризм вихоплює маленьких персонажів і персонажок Тютюнникових текстів із безтурботного слимакування, не питаючи, чи хочуть вони засвоювати лексикон гіркого знання дорослих та наскільки він суперечить можливостям вікової психології. Сирота й дитина війни Харитон («Облога») добре знає, що люди вмирають. Герої, діти, їхні матері. Він

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

добре знає, яким цинічним є дорослий світ: «Я вже давно помітив, що дорослі люблять розказувати мені свої гризоти і всілякі незлагоди — наче сміття у драний кошик викидали».

Скільки автобіографізму в текстах Григора Тютюнника? Сам автор стверджував, що автобіографічними бувають лише мемуари: «Ні, не свої жалі дитинства, не свій голод, не свого без вини винного батька хотів я згадати, а жалі всього мого покоління і багатьох без вини винуватих батьків».

Радше йдеться про пазл анонімних біографій, з яких Тютюнник вибудовує панораму свідчень про епоху, оповідати про яку часто доводиться в умовах «правди за пазухою» під пильним поглядом товариша радянського цензора.

Автор «Климка» й «Об-логи» часто казав, що: «І на мить не хотів би повернутися в своє дитинство». Проте Григір Тютюнник завжди озирається в темні часи, у тридцяті та сорокові, бо в самому акті озирання, як стверджує Курт Воннегут на сторінках роману «Бійня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей», є щось дуже людське й гуманістичне. Тому дружина Лотова озирається на спалені гнівом Господнім Содом і Гоморру. Тому озирається Орфей.

Біографії героїв Григора Тютюнника — Климка, Катрі, Харитона, Миколи Порубая — афористично лапідарні й водночас вичерпні. Як і в бароковій містерії, сила тут чаїться між рядками й домислюється з контексту, а не виводиться на кін. Удаючись до влучної метафори Ірини Старовойт, тісні слова Тютюнника «злютовані умовчанням не сказаного, але переданого поза словами».

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Облога

Повість

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Глава І

Іду полем, бур'янищами, раз по раз обминаючи глибокі вирви з-під снарядів, ледве не вщерть налиті каламутною талою водою — відлига вже третій день,— і прислухаюсь до туману: чи не обізветься де-небудь колодязна корба, а може, потягне звідкись пахучим солом'яним димом — отак низом, при самій землі, бо в туман завжди низом тягне.

Але навкруги тиша. Тільки синиці посвистують та інколи прошелестить угорі невидима гайвороняча зграя — наче вітер у сосні.

«Крра, крра...» — зронитьcя тоді в туман, а перегодом, уже десь далі й глухіше, знову: «Крра... Крра...»

Я хапаю з землі мокру обталу грудку й навмання шпурляю в густе сіре місиво.

— Малча-ать! — гукаю щосили, бо знаю від старших, що гайворонння кряче не перед добром, а ще тому, що слово це замашне.

Я чув його, коли їхав у фуражному обозі до Знам'янки — великої розбитої станції. Хто й на кого кричав отак, не знаю, бо діло було вночі, але слово мені сподобалось, як подобалося колись, іще до війни, батогом на череду ляскати.

Коли зграя залетить далеко і в тумані стане тихо, я зупиняюся й наслухаю, що робиться попереду. Найчастіше попереду нічого не робиться. Тихо. А буває

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

й шелесне щось або у воду булькне. Тоді я напинаю всі жили — на шиї, на лобі, на скронях — і кричу ще сердитіше, ніж на гайвороння:

— Стой, хто йдьот!

Ніхто не йде. Я це напевно знаю. Проте крикнути кортить. Бо моторошно самому в степу, серед багнюки й туману. Та ще й гайвороння кряче...

І знову йду. Під ногами джвякотить мокрий сніг, поміж бур'янами вода дзюрчить, до яруг пробивається, синички пурхають з бур'янини на бур'янину. А раз просто з-під ніг у мене заєць випорснув, аж грязючку в лице задніми лапами кинув. Одбіг кроків на п'ять і став, як пакілець: передні лапки до грудей приклав, вуха насторочив, а тоді як чкурне! Худий, забейканий — страх. Мокро ж... Я ось у ботинках і в обмотках аж за коліна, та й то забовтався, а він-то босий. І втікає, дурненький. Чи я б тебе зайняв? Роздивився б зблизька — інтересно, які в нього очі? — та й біжи собі на всі чотири боки...

Це кажуть так: «чотири боки». А їх не чотири, а безліч. От я йду прямо — раз. Схочу, піду назад — це два... Потім, як схочу, піду праворуч або ліворуч. Це — чотири. А як навкоси піду — скільки буде?..

Отак і забавляю себе то сим, то тим. А туман — як попіл: сіється та й сіється. А то в пасма злипнеться й сідає мені сивою росичкою на плечі, на вії, на брови.

Щоб не так нудно було йти, починаю згадувать, як мені жилося до війни. Бабусю згадую, пасьбу, хату нашу з образами на покуттях — мені чомусь найдуже запам'яталася федорівська Пресвята Богородиця з лагідними очима й дитинкою на руках. Ще в хаті були рушники роменські з червоними начосами, скриня, жердка, піч, сволок жовтий і на ньому хрест, випалений дідусем. Я не зазнав діда, бо він умер ще тоді, як я й «дульки бабі» не міг стулити. Наївся гарячого хліба

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>